

PARTICIPATION OF THE MEMBERS OF THE POLISH GYMNASTIC SOCIETY “SOKOL” IN RZESZOW IN THE DISTRICT AND REGIONAL SOKOL SLETS UNTIL 1939

Ewa POLAK, Maciej HUZARSKI

Faculty of Physical Education, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland

Key words:

- history,
- Rzeszow district of Sokol,
- Sokol slets

Abstract:

The purpose of this article is to show the activity of members of the Polish Gymnastic Society “Sokol” in Rzeszow in terms of participation and organization of district and regional slets of Sokols. Rzeszow nest of the Polish Gymnastic Society “Sokol” was established in 1886 and its members took part in slets of their district as the organizers and participants, but also in other districts’ slets, as invited guests. Historical sources confirm that in the period 1900 - 1913 the members of Rzeszow “Sokol” participated in eight slets of their district and one slet of Lviv district. As many as five of the eight slets of the third district were organized in Rzeszow. In the period 1919 - 1939 the members of Rzeszow nest participated in three district slets, two slets of Malopolska region in Lviv and two of Krakow region, of which one took place in Krakow, and one in Rzeszow.

Gymnastic Society “Sokol” was established in Rzeszow in 1886. In the period from 1895 to 1918 it was a central nest (seat) of the third district (Rzeszow), which initially also included the Sokol nest in Lancut, Jaslo, Krosno, Przeworsk Ropczyce and Gorlice. Over time, the number of nests increased to 30. The members of Rzeszow “Sokol” took part in slets of their district as the organizers and participants, but also in other districts’ slets, as invited guests. Historical sources confirm that in the period 1900 - 1913 the members of Rzeszow “Sokol” participated in eight slets of their district and one slet of Lviv district. As many as five of the eight slets of the third district were organized in Rzeszow. In the interwar period Rzeszow “Sokol” nest initially experienced a crisis in the activity. The consequence of the union of “Sokol” organizations in independent Poland was the creation of the Association of Gymnastic Societies “Sokol” in Poland in 1919. “Sokol” societies, covering the area of the whole country, were organizationally divided into districts, and districts into regions. Initially, Rzeszow nest belonged to the first district and the district of Krakow region. Expanding its activity, it became a central nest of the seventh district (Rzeszow), formed in 1924. The newly created district had only five nests: Rzeszow, Glogow, Lezajsk, Sokolow and Tyczyn. In the years 1919 - 1939 the members of Rzeszow nest participated in three district slets, two slets of Malopolska region in Lviv and two of Krakow region, of which one took place in Krakow, and one in Rzeszow.

District slets of Polish Sokols¹ were organized from 1895, since the time when districts were established in the structures of the Polish Gymnastic Society "Sokol". The obligation to organize local slets was imposed on districts by the Association of Polish "Sokols" in Austria. District slets had a slightly lower rank and obviously a shorter range than all-association slets, called "general". Nevertheless, they had similar programs, taking into account at least two parts: official (including a solemn procession) and sports (including joint show exercises). Sports competitions were one of the main points of the slet, and in the interwar period they began to be organized in the days immediately preceding the slet. The purpose of district slets was, as in the case of general slets, the dissemination of "Sokol" ideas and the integration of the members of each nest. District slets also became an effective tool of propaganda, encouraging the creation of new nests.

The first "Sokol" slet in history organized by Rzeszow nest was the first slet of Sokols from the third district. It took place on June 29, 1900, in Rzeszow. Initially, the organization of the slet was planned for 1898, but it failed to be organized. "Sokol" nests of the district of Rzeszow showed a complete lack of interest. Payments that would be paid to slet organizers were minimal, and the number of scouts participating in the preparatory gymnastic exercises in different slets was very small². The next planned date for the first slet in Rzeszow was scheduled for June 4, 1900. It was supposed to be combined with a solemn dedication of the flag and the building of Rzeszow nest³. Eventually, the date was changed to June 29. Preparations for the event included the announcement of the competition for the slet exercises, to which six proposals were reported. First three prizes were awarded to programs by Karol Stary and a routine which was awarded first place was selected to be presented at the slet⁴. A sports field, measuring 28 x 24 m, was located behind the building of Rzeszow "Sokol". Changing rooms for athletes were organized in the ice pavilion. Rzeszow district issued a fifteen-page booklet containing information about the accommodation, the specific program and organizational information on individual items on the agenda⁵.

The participants of the slet came to Rzeszow on 28th of June. The next day began with a six-in-the-morning training of slet exercises and a drill, which ended about 9.45. Half an hour later the slet was officially commenced with a solemn march through the streets of the city. Participants of the march, in the number of 110, were divided into two teams (no division into nests). The first team was led by Wojciech Ksiazek, carrying the flag of Rzeszow "Sokol" whereas the other one was headed by Jan Adamski from Krosno, with a Lancut flag. Tadeusz Stanisz, the president of Rzeszow district, Karol Stary, the head of the district, and Antoni Mezera, the assistant of the head of a scout troop, appeared at the head of the march. The procession, accompanied by the music played by the orchestra from Lancut, set off from the building of the "Sokol" to the Fara Church. Then, a Holy Mass was celebrated, during which the orchestra from Lancut played and a choir of Rzeszow "Sokol" sung. During the Mass, only presidents and flag bearers entered the church with their flags, whereas other participants arranged themselves in the church square. After the Mass everyone who gathered there walked through the streets of Matejki, Sandomierska, Sobieskiego and Galezowskiego to the monument of Adam Mickiewicz, where slet participants paid tribute to the Bard (a national poet and a prophet). Then, the march led to the monument of Tadeusz Kosciuszko, where Tadeusz Stanisz, the president, in the company of presidents of individual slets, laid a wreath.

¹ Socol is the official name of the member of the Polish Gymnastic Society "Socol"

² *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1897*, Rzeszów 1898, p. 3-4.

³ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1899*, Rzeszów 1900, p. 6

⁴ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1899, No 9, p. 90.

⁵ *Rozkazy i wskazówki na I zlot sokolów III Okręgu w dniu 29 czerwca 1900 roku w Rzeszowie*. Rzeszów 1900.

The procession stopped in front of the town hall, where the participants were greeted by the members of the city council and mayor Jablonski. From there, they marched down Kosciuszki Street to the building of the "Sokol". At 11.30, official speeches took place on the slet pitch. They were delivered successively by the parish priest Stanislaw Gryziecki, the president Tadeusz Stanisz and the mayor of Rzeszow Stanislaw Jablonski. At the end of that part of the slet the choir from Rzeszow sang "Hymn Sokolow" (Sokols' Anthem), which was a cantata by Mieczyslaw Soltys. The choir was accompanied by the orchestra from Lancut again. Slet exercises began at 4 p.m., with the games for children aged 6-13. The performance, prepared and conducted by Wojciech Ksiazek and Karol Stary, was attended by 66 schoolgirls who presented a ball game and games called "pytką sasiada" "kot i mysz" and "trzeciak". Their performance ended with a musical procession. Next on the agenda was the performance of 60 students of the faculty school. Under the eye of Wojciech Ksiazek they did marches and parades as well as free exercises. At 5.45 p.m. public exercise started, involving 76 Sokols, including 24 from Rzeszow. Exercise participants also represented "Sokol" nests from Jaslo, Krosno, Lancut, Przeworsk and Ropczyce. Subsequently, they performed parades, free exercises, exercises in patrols (mostly pyramids and "igrzyska", that is pair exercises), iron sticks exercises and patrol exercises with the gymnastic apparatus. Gymnastic apparatus exercises included horizontal bars, parallel bars, a horse, a buck, and a table, but also a high jump and weight lifting. Another point of the exercise program was a pyramid on high ladders made by 21 Sokols. The layout of the pyramids, made up by Karol Stary, consisted of five routines. At the end of the exercise "rej kolarski" (a type of a bicycling demonstration) took place, performed by 12 Sokols. The show ride of the cyclists was planned and run by Wojciech Ksiazek. At 7 p.m. the festivities were launched in the garden for all the participants of the slet. A meeting was prepared in the hall of the building of "Sokol" for the invited guests. The first slet in Rzeszow was considered very successful. It was evaluated in "Przegląd Gimnastyczny »Sokol«" ("Gymnastic Review"), as "a moral success for »Sokol« idea in the district of Rzeszow". The only reason for the dissatisfaction of the organizers was a modest share of the audience in the afternoon program of the slet. They counted for the sale of tickets which would at least partially allow to regain the expenses incurred, whereas it was written that "a small part of the audience took the grandstands. Some people preferred free places in the adjacent gardens, from where they could see as well as from the grandstands"⁶.

The second slet was held in Rzeszow district on June 9, 1901 in Krosno. During a one-day slet, in the morning there was a Holy Mass and a dedication ceremony of a newly constructed building of the Krosno "Sokol". In the afternoon, slet exercises were held on the pitch of 16 x 24 m, located next to the "Sokol" building. They consisted of exercise of girls aged 8 - 10 years old, a drill of single platoons, "rej kolarski" (bicycling demonstration), free exercises performed by 80 Sokols, exercise in patrols without apparatus (mainly wrestling) clubs exercise and gymnastic apparatus exercise done in patrols⁷. The show finished with pyramids performed on high and low ladders and free pyramids. 36 Sokols from Rzeszow who participated in it, performed the drill, free horizontal bar exercise, clubs exercise and pyramids on a horse⁸.

Another slet of Rzeszow district was held on June 29, 1902, in Gorlice. The slet was attended by representatives of six (out of ten existing) slet nests of the third district. The

⁶ *I zlot III okręgu. „Przewodnik Gimnastyczny »Sokol«" 1900 No 6, p. 48; See also: Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1900, Rzeszów 1901, p. 13-17.*

⁷ *Zlot III okręgu odbyty w Krośnie 9 czerwca b.r. „Przewodnik Gimnastyczny »Sokol«" 1901 No 8, p. 61 and No 9, p. 70; See also: Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1900, Rzeszów 1901, p. 18-19.*

⁸ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1901, Rzeszów 1902, p. 12.*

official march commencing the slet was attended by 113 patrols, including 32 from Rzeszow. Two teams walked in the march, one of them was led by Franciszek Stein, an inhabitant of Rzeszow. The participants of the slet went to church where a Holy Mass was celebrated, and followed to the place near the town hall, where occasional speeches were made by the president of the district (Tadeusz Stanisz) and the mayor of Gorlice. The marchers finished the march by returning to the slet exercise field, which was located in the slet park. The morning part of the slet ended with a reception organized in the hall of the local "Sokol" building. In the second part of the slet, the exercises took place. They started with gymnastic apparatus exercise in patrols (horizontal bar, parallel bar and horse across) and free exercise involving 71 Sokols, including 15 from Rzeszow. Later a group of 16 girls from Gorlice appeared to take part in the show of the parade and in free exercises, a group of 48 boys also participating in the show of the parade as well as in a gymnastic stick exercise, and a group of 42 men exercising on apparatus. Another point of the slet program was individual competition, which consisted of a rivalry in running, weightlifting and horizontal bar exercise. After the competition, they presented pyramids in a circle, cycling competitions and lance exercise. The slet was finished with some dancing in a "Sokol" seat⁹. This slet was represented by a large number of representatives of Rzeszow nest. All participants took an active part in slet exercises. Several of them succeeded in the competition and produced good results. In horizontal bar exercise the prizes were given to successively Stefan Czaplinski, Edmund Dressler, Franciszek Stein and Stanislaw Stanislaw Kublin Tarnawski. In addition, Henryk Kryszakowski won the prize in running, and Stanislaw Krukowski in weightlifting¹⁰.

The next slet of the third district was scheduled for June 1906, in Lancut¹¹. Eventually, it was not organized, probably due to financial problems. In October 1906 it was decided to change the place and time of the slet and organize it in Rzeszow, taking the opportunity of the 20th anniversary celebrations of the local "Sokol" nest. Finally, the slet was held on June 2, 1907. Prior to this event, Rzeszow branch of "Sokol" reminded its members of a statutory duty to actively participate in slets of all nests belonging to the district and called for fair and responsible work in the field of physical culture, especially in the preparation for slets¹². Representatives of 15, out of 18 active "Sokol" nests from Rzeszow district participated in the slet. Karol Stary was responsible for the technical side. The slet started with a competition, during which participants competed in the long jump, high jump, a throw with a 10-kilo stone and a javelin throw. Later, there was a trial of slet exercises and a drill. A solemn slet parade (with 292 Sokols participating) marched through the streets to the Fara Church for a Holy Mass. Then the procession went through the market, where they laid a wreath at the monument of Tadeusz Kosciuszko and in front of the Town Hall listened to speeches by the mayor of Rzeszow Stanislaw Jablonski and the then president of the third district Karol Mokrzycki. From there, they marched to the monument of Adam Mickiewicz, where another wreath was laid. After returning to the slet field, (this time located in a city park on today's Dabrowskiego Street) they began slet exercise. They included free exercise, exercise in 18 patrols, the building of free pyramids and pyramids on ladders, "palcaty" exercise (fencing with wooden sticks), bicycle ride show and lance exercise. The author of free exercise routine was Karol Stary. The slet ended with an evening meeting including dancing and performance in a main hall of the "Sokol" building¹³. In the parade there were 45 uniformed Sokols, who

⁹ Przewodnik Gimnastyczny »Sokół« 1902, No 11, p. 83-84.

¹⁰ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1902*, Rzeszów 1903, p. 8.

¹¹ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół« 1904, No 11, p. 87.

¹² *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1906*, Rzeszów 1907, p. 12.

¹³ Przewodnik Gimnastyczny »Sokół« 1907, No 7, p. 74 and 1908, No 9, p. 73.

represented Rzeszow nest. However, only 26 of them participated in slet exercise, doing free exercise, exercise on apparatus and with "palcaty"¹⁴.

Also in June 1907, the representatives of another Rzeszow nest participated in the slet of a different district. A jubilee slet of "the Sokol – Motherland" and a competition combined with it, took place in Lviv on 29-30 June¹⁵. 25 Sokols left from Rzeszow to Lviv, 18 of whom took part in slet exercises. Exercises performed according to the scenario of Karol Stary met with acclaim and were awarded an honorary diploma for exercise with "palcaty" and the third prize for free exercise¹⁶. Among Rzeszow scouts who took part in the competition Karol Stary won the silver medal whereas bronze medals were given to Stanislaw Krukowski and Stanislaw Zmuda. Wacław Czaczka (long jump), Stanisław Krukowski (javelin) and Walerian Czykiel (high jump) also received diplomas of participation¹⁷.

Another district slet, which was to be held in 1909, was replaced with a district competition, at the request of Karol Stary. It was conducted on July 4 in Lancut in the gym, in the "Sokol" park and the so-called old training square¹⁸. Officially, the fifth slet of the Sokols of the third district did not take place until October 8, 1911. It was also a solemn celebration of the 25th anniversary of Rzeszow "Sokol" nest. The participants of the jubilee slet came to Rzeszow on October 7, in the evening. A ball with an artistic part was organized for them in the hall of the "Sokol" building. At 10 o'clock next day a solemn procession began, with the participation of 240 uniformed Sokols from nests belonging to the third district, and the delegations of other nests. Apart from Sokols, among others, the youth of Rzeszow male and female schools, many representatives of the Fire Brigade, the members of Agricultural Circles, the members of societies "Przyjazn" and "Gwiazda" walked in the procession. The march took place along Sokola Street and 3-go Maja Street to the Piarist Church, where a solemn Mass was celebrated. After the Mass, the procession marched to the monument of Tadeusz Kosciuszko at the market square, under which an laurel wreath was laid. Then, they went back to the building of "Sokol". In front of the building some speeches were delivered successively by the president of Rzeszow nest Roman Krogulski, the secretary of the Sokol Association Stanislaw Biega and the president of the third district Karol Mokrzycki. Next, there was a dedication and unveiling of a memorial plaque in the building. The plaque of pink marble designed by Krolikowski was made in the stone and sculpture studio of Mitasinski. The inscription placed on it reads as follows: "In memory of 25 years of existence of the Polish Gymnastic Society »Sokol« in Rzeszow. 1886 - 1911. Society Members". Slet exercise started after dinner. The first part included exercises of schoolgirls and schoolboys attending schools in Rzeszow. The first exercise was performed with little flags by schoolgirls of the so called faculty school, under the guidance of Karol Stary. Then, the students of the Junior High School Number 1, under the guidance of Julian Woinski presented exercises with sticks whereas folk school and faculty school pupils, under the guidance of Wojciech Ksiazek showed free exercises. In the second part female and male members of the "Sokol" societies presented their exercises. Hoop exercise was presented by a group of 80 women whereas men performed drills, exercises with rifles and pyramids¹⁹. Exercises on the "Sokol" field brought

¹⁴ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1907*, Rzeszów 1908, p. 12.

¹⁵ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokol«” 1907, No 6, p. 46-47.

¹⁶ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1907*, Rzeszów 1908, p. 12.

¹⁷ *Dwudziestopięcioletni jubileusz rzeszowskiego Sokola*, „Głos Rzeszowski” June 25, 1911, No 26, p. 1.

¹⁸ F. Stein, *Pamięci 25-lecia „Sokola” Rzeszowskiego* [w:] *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1910*, Rzeszów 1911, p. 27.

¹⁹ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol” w Rzeszowie za rok 1911*, Rzeszów 1912, p. 5-9.

together about 200 audience members. Thanks to the money raised from ticket sales Rzeszow nest regained part of the costs incurred for the organization of the slet²⁰.

Rzeszow Sokols also participated in the district immediate slets. These types of slets, also known as mobilization, were organized at district level from 1906. They differed from general slets because they were not previously announced and preceded by earlier preparations and were to be held at the cheapest cost²¹. As reported by A. Mirkiewicz first such slet of the third district was scheduled to take place in Rzeszow. Finally, it was conducted on June 7, 1908, in Tarnobrzeg, combined with the dedication ceremony of the flag of the local nest of "Sokol". A resolution on its arrangement was taken six days earlier, which clearly reveals the character of immediate slets²². The first immediate slet of the third district was attended by 207 representatives of 15 "Sokol" nests. The slet included a trial of exercises, a Mass celebrated outdoors, a solemn dedication of the flag, occasional speeches and the march of slet participants to the monument of Bartosz Glowacki. In the afternoon 122 Sokols performed public exercises, during which 5 routines of free exercise were shown. Lance exercises were also planned, but they were canceled due to heavy rain. The slet was traditionally finished with a common dance. Rzeszow "Sokol" was represented by 21 uniformed members participating in the parade. Fourteen of them participated in slet exercises²³.

The second immediate slet of the third district was organized in Rzeszow, on September 15, 1912. It gathered 217 adult members of the Polish Gymnastic Society "Sokol" and 64 scouts. The slet program consisted of field exercise, setting up a camp, dinner, camp talk and drill classes. Rzeszow nest was represented by 55 participants²⁴. Sokols from Rzeszow marched from Rzeszow to Boguchwala under the command of Jan Kowalski, and then, from Boguchwala they marched "secured" into the woods of the village of Przedmiescie Czudeckie to meet up with the team marching from Czudec to Niechobrz and Boguchwala. The second part of the Sokols and scouts, under the command of Julian Woinski, marched through Zwieczycza, Raclawowka and Niechobrz to meet the group marching from Trzciana to Boguchwala²⁵.

The last slet of the district of Rzeszow before the war broke out was the third immediate slet of the third district, combined with outdoor exercise, which took place on 6 - 8 September 1913, in Rzeszow. The local nest was represented by the Permanent Sokol Team, counting 36 members, who served guard duty, medical services and patrolled the area during the slet. Thirteen Rzeszow Sokols took an active part in outdoor exercise at night. That slet was combined with a solemn unveiling of a plaque commemorating the visit of Marcin "Leleweł" Borelowski in Rzeszow. The plaque built in the outer wall of Rzeszow "Sokol" building²⁶, was founded by craftsmen who wished thereby to recall that Marcin Borelowski spent three years (1858 – 1861) in Rzeszow, running a body shop. The ceremony was attended by 53 members of Rzeszow "Sokol"²⁷.

²⁰ *Jubileusz rzeszowskiego „Sokoła”* „Głos Rzeszowski” 15.X.1911, No 42, p. 1-2 and „Głos Rzeszowski” 26.V.1912, No 22, p. 3.

²¹ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1908, No 9, p. 72.

²² A. Mirkiewicz, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w okręgu rzeszowskim w latach 1895 – 1939*, doctoral thesis, Rzeszów 2003, p. 172.

²³ *Sprawozdanie Wydziału Okręgu III Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Rzeszowie za rok 1908*, Rzeszów 1909, p. 10-12.

²⁴ *Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«”* 1912, No 10, p. 1.

²⁵ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1912*, Rzeszów 1913, p. 9.

²⁶ At present the same plaque is attached to the external wall of one of the buildings on 3-go Maja Street.

²⁷ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1913*, Rzeszów 1914, p. 15.

After Poland regained independence the territorial districts of "Sokol" changed. Due to the high costs of organizing "Sokol" slets, district slets, so popular before World War I, were organized less and less frequently. Their place was gradually occupied by district slets, with representatives of nests from several districts.

From 1919 to 1939 the members of Rzeszow "Sokol" nest participated in several slets. Those events were not as publicized as slets before 1913, as the activity of Rzeszow nest initially almost "froze", and only after 1924 it gradually began be revived. Available historical sources provide incomplete information about it. There are no reports of the Rzeszow Gymnastic Society "Sokol" from the interwar period, which significantly impedes the reconstruction of slet events.

The first slet in the interwar period, which was attended by Rzeszow Sokols, was in Zakopane. It was organized on June 29, 1924, as a slet of Sokols from the first district of Krakow region. The slet attracted 1265 people, including 250 women and 150 girls. The main attraction prepared by the organizers was hiking trips in the Tatras, organized (in the days after the official slet) under the guidance of mountain guides from Zakopane "Sokol" nest. For the participants of the slet there were also proposals prepared for excursions of varying difficulty, and depending on the interest, of varying duration. One, two or three-day trips were planned. They constituted an integral part of the slet²⁸. Rzeszow nest was represented by 15 members at this slet. It was chaired by Julian Szpunar, the head. Everyone took part in free exercise. As the costs of travel and stay had to be paid by the Sokols from their own funds, only some of them participated in mountain trips. The others returned to Rzeszow next day after the slet²⁹.

Once again, Rzeszow "Sokol" participated in the slet a year later. It was the second slet of the region of Krakow³⁰, organized on the occasion of 40th anniversary of the local "Sokol" nest. It took place in Krakow on 31 May - 1 June 1925. During the slet sports competitions were conducted, in which members of the "Sokol" from Rzeszow achieved a number of successes. Tadeusz Lubas won the fight with bayonets, Karol Grudzinski took second place (first ex aequo) in the carabiner shooting whereas in grenade throw with both hands Rzeszow took the first three places. Subsequently they were: Tadeusz Nitka, Wladyslaw Prokop and Stanislaw Kusmider. In a team assault run Rzeszow took the third place whereas in cycling relay it came first³¹.

The slet, also attended by Rzeszow Sokols, was the second slet of Malopolska region, organized on 4-6 June 1927 in Lviv³². It was a jubilee event organized to celebrate the 60th anniversary of Lviv "Sokol" nest. At the same time, the first countrywide sports exhibition took place in Lviv³³. Rzeszow was represented there by 66 members of the "Sokol", 60 of whom took part in slet exercises. In the group of Rzeszow Sokols there were 22 women³⁴.

Like in the period before the First World War, immediate "Sokol" slets were also organized in the discussed period. The members of Rzeszow nest probably participated in three such slets. The first was an immediate slet of the seventh district of Krakow region, which took place on August 14, 1927, in Glogow. It was attended by 56 Rzeszow Sokols, all

²⁸ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1924, No 6, p. 43.

²⁹ „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” June 26, 1924, No 26, p. 5 and July 4, 1924, No 27, p. 4.

³⁰ The first slet of the region of Krakow was organized on June 31 and July 1, 1923 in Cieszyn. The representatives of Rzeszow „Sokol” did not participate in the slet.

³¹ „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” June 5, 1925, No 23, p. 4-5; See also: „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1925, No 7-8, p. 167

³² The first slet of Malopolska region was organized between June 23 and 25, 1922 in Lviv.

³³ „Głos Polski” 1927, No 1, p. 14- 15.

³⁴ „Gazeta Rzeszowska” July 1, 1928, No 19, p. 3.

participating in slet exercise³⁵. A second slet of this type was an immediate slet of Sokols from Krakow district, organized in Rzeszow, from 30 June to 1 July 1928. For the first time the place of the slet was a pitch of the Resovia Sports Club. The pitch located at the "Sokol" building was not suitable for organization of the slet because it was not yet rebuilt after the war. On the first day of the slet sports competitions were held. In the evening a solemn meeting was organized in the hall of the "Sokol" building, during which a theatrical section "Reduta" and the orchestra of the 17th Infantry Regiment gave their performances. The next day of the slet began with a 9 o'clock solemn procession from the pitch of Resovia to the Fara Church, where the Mass was celebrated. About 10.30 slet participants marched to the Market Square, where they traditionally laid a wreath at the monument of Tadeusz Kosciuszko and heard occasional speeches. The procession continued through the streets of Kosciuszko, 3-go Maja and Jagiellonska to the Piarist church. There they placed a wreath at the monument of the Unknown Soldier and a minute of silence tribute was paid to those who died. Next, the march passed through the streets of Podzamcze, Zamkowa and 3-go Maja, where there was a ceremonial military parade, and then returned to the pitch of Resovia³⁶. After dinner, from 4 p.m. slet exercises took place, which consisted of: a flying ball game (with two female and two male teams), stick exercise, lance exercise, building pyramids, women free exercise and man free exercises. During the slet there was also a competition in cross-country running at a distance of 5 km. In the group of 15 competitors, Miekisz - the representative of Rzeszow seat came first. The closing ceremony was held in the evening³⁷. The third immediate slet, which was attended by representatives of Rzeszow "Sokol" was probably the slet of the seventh district in Sokolow Malopolski in 1930. Available historical sources do not allow to confirm this fact. The information about male and female teams from Rzeszow participating in this slet was encountered only in one master's thesis, written in 1991 under the guidance of prof. K. Toporowicz. The author of this work relied on press releases, however without indicating the exact source.

After several years of active work, Rzeszow "Sokol" nest fell into apathy again. The need to pay off the debts incurred on account of the repair of a local "Sokol" building, the activity of Rzeszow nest was generally limited to a chargeable renting of the building for cultural and social events to numerous organizations. The decline in interest in the activities of the "Sokol" in Rzeszow, is best reflected in the number of about 30 members present at the general assembly in 1935 and 1936.

There was a clear revival even in the last few years before the outbreak of World War II. From 1937, they resumed regular exercise and re-organized gymnastic shows. The work performed resulted in a renewed interest in participating in "Sokol" slets. The last time before the outbreak of World War II, representatives of Rzeszow "Sokol" participated in the third slet of Malopolska district. This slet took place on May 29, 1939 in Lviv. A solemn procession was attended by 6866 people, including 80-people horse troop. The exercise program included: free exercises of man (1010 exercisers), free exercises of women (1100), rifle exercises (140), lance exercises of male youth (253), exercises with wreaths for heads of female youth (158), exercises of Krakow district (145) gymnastic apparatus exercises (16 people in two patrols) and pyramid exercises called 'Przemysl Fives' (performed by 25 men)³⁸. Rzeszow unit consisting of 38 female and male Sokols set off to Lviv slet on May 28, under the command of Wladyslaw Waller. On arrival they visited the city. On the same day,

³⁵ Ibidem.

³⁶ *Zlot Sokola dzielnicy krakowskiej*, „Gazeta Rzeszowska” July 8, 1928, No 20, p. 2; „Gazeta Rzeszowska” June 24, 1928, No 18, p. 1-2; „Ziemia Rzeszowska” June 29, 1928, No 26, p. 1.

³⁷ *Doraźny zlot sokolstwa w Rzeszowie*, „Ziemia Rzeszowska” July 6, 1928, No 27, p. 1.

³⁸ *Sprawozdanie z III zlotu dzielnicy malopolskiej odbytego we Lwowie 29 maja 1939 roku*, „Sokol Malopolski” 1939, No 6, p. 49-50.; See also: „Sokol Malopolski” 1939, No 5, p. 40.

in the afternoon, slet exercises were held, attended by 12 women and nine men from Rzeszow. Next day, the whole team, fully uniformed, took part in a solemn military parade. As a Rzeszow newspaper wrote: "Our team made a positive impression". The money to cover the costs of the slet was obtained from events organized by active members of the society³⁹.

To conclude, we can say that the activity of the members of the Rzeszow Gymnastic Society "Sokol" in regional and district slets was a reflection of the popularity of the "Sokol" idea in Rzeszow. In the first discussed period until 1913, the inhabitants of the city were witnesses and participants of five district "Sokol" slets. They were held in the years 1900, 1907, 1911, 1912, 1913 successively. In the interwar period Rzeszow district hosted only one slet in 1928. In terms of the number of people participating in regional and district slets it can be noticed that a group of Rzeszow Sokols usually consisted of 30 to 50 people. The slet attended by the largest group from Rzeszow (66 people) was held in Lviv in 1927.

³⁹ „Przegląd Rzeszowski” June 4, 1939, No 9, p. 4.

UDZIAŁ CZŁONKÓW POLSKIEGO TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO „SOKÓŁ” W RZESZOWIE W OKRĘGOWYCH I DZIELNICOWYCH ZLOTACH SOKOLICH DO 1939 ROKU

Ewa POLAK, Maciej HUZARSKI

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska

Key words:

- historia,
- rzeszowski okręg sokoli,
- złoty sokolstwa

Abstract:

Celem tego artykułu jest ukazanie aktywności członków Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie w zakresie udziału i organizacji sokolich zlotów okręgowych i dzielnicowych. Rzeszowskie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” powstało w 1886 r., a jego członkowie brali udział zarówno w zlotach swojego okręgu (jako organizatorzy i uczestnicy), jak też w zlotach innych okręgów (jako zaproszeni goście). Źródła historyczne potwierdzają, że w latach 1900 – 1913 rzeszowscy druhowie uczestniczyli w ośmiu zlotach swojego okręgu i jednym zlocie okręgu lwowskiego. Z ośmiu zlotów III okręgu aż pięć zorganizowano w Rzeszowie. W latach 1919 – 1939 rzeszowscy druhowie brali udział w trzech zlotach okręgowych, dwóch zlotach dzielnicy małopolskiej we Lwowie i dwóch zlotach dzielnicy krakowskiej, z czego jeden odbył się w Krakowie, a jeden w Rzeszowie.

Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” powstało w Rzeszowie w 1886 r. W latach 1895 - 1918 było gniazdem centralnym III okręgu (rzeszowskiego), do którego początkowo należały także gniazda sokole w Łańcucie, Jaśle, Krośnie, Przeworsku, Ropczycach i Gorlicach. Z czasem liczba gniazd zwiększyła się do 30. Członkowie rzeszowskiego „Sokoła” brali udział w zlotach swojego okręgu jako organizatorzy i uczestnicy, ale też w zlotach innych okręgów, jako zaproszeni goście. Źródła historyczne potwierdzają, że w latach 1900 – 1913 rzeszowscy druhowie uczestniczyli w ośmiu zlotach swojego okręgu i jednym zlocie okręgu lwowskiego. Z ośmiu zlotów III okręgu aż pięć zorganizowano w Rzeszowie. W okresie dwudziestolecia międzywojennego rzeszowskie gniazdo „Sokoła” początkowo przeżywało kryzys w prowadzonej działalności. Konsekwencją zjednoczenia organizacji sokolich w niepodległej Polsce było powstanie w 1919 r. Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce. Obejmując teren całego kraju towarzystwa sokole skupiono organizacyjnie w okręgi, a te w dzielnice. Początkowo rzeszowskie gniazdo należało do I okręgu dzielnicy krakowskiej. Rozwijając swoją działalność stało się gniazdem centralnym utworzonego w 1924 r. VII okręgu (rzeszowskiego). Do nowo utworzonego okręgu należało tylko 5 gniazd: Rzeszów, Głogów, Leżajsk, Sokołów i Tyczyn. W latach 1919 – 1939 rzeszowscy druhowie brali udział w trzech zlotach okręgowych, dwóch zlotach dzielnicy małopolskiej we Lwowie i dwóch zlotach dzielnicy krakowskiej, z czego jeden odbył się w Krakowie, a jeden w Rzeszowie.

* * *

Okręgowe zloty sokolstwa polskiego były organizowane od 1895 r., od kiedy w strukturach Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” utworzone zostały okręgi. Obowiązek organizowania lokalnych zlotów został nałożony na okręgi przez Związek Sokolów Polskich w Austrii. Zloty okręgowe miały nieco mniejszą rangę od zlotów ogólnozwiązkowych nazywanych powszechnymi, a z pewnością mniejszy zasięg. Odbywały się jednak według podobnych programów, uwzględniających co najmniej dwie części: oficjalną (uwzględniającą uroczysty pochód) i sportową (obejmującą wspólne ćwiczenia pokazowe). Zawody sportowe początkowo stanowiły jeden z punktów programu zlotów, a w dwudziestolecium międzywojennym zaczęto organizować je w dniach bezpośrednio poprzedzających zlot. Celem zlotów okręgowych było, podobnie jak w przypadku zlotów powszechnych, rozpowszechnianie idei sokolej i integracja członków poszczególnych gniazd. Zloty okręgowe stały się również skutecznym narzędziem propagandowym, zachęcającym do tworzenia nowych gniazd.

Pierwszym w historii zlotem sokolim zorganizowanym przez rzeszowskie gniazdo był I zlot sokolów III okręgu. Odbył się on 29 czerwca 1900 r. w Rzeszowie. Początkowo organizację tego zlotu planowano na 1898 r., jednak nie udało się tego zrealizować. Gniazda sokole wchodzące wówczas w skład okręgu rzeszowskiego wykazały zupełny brak zainteresowania. Wpłaty, jakie powinny wpływać na poczet organizacji zlotu były minimalne, a liczba druhow uczestniczących w przygotowawczych ćwiczeniach gimnastycznych w poszczególnych gniazdach znikoma⁴⁰. Kolejny planowany termin pierwszego zlotu w Rzeszowie wyznaczono na 4 czerwca 1900 r. Miał być on połączony uroczystym poświęceniem sztandaru i gmachu rzeszowskiego gniazda⁴¹. Ostatecznie termin zmieniono na 29 czerwca. Przygotowania do tego wydarzenia polegały na ogłoszeniu konkursu na ćwiczenia zlotowe, do którego zgłoszono sześć propozycji. Trzy pierwsze nagrody przyznano programom autorstwa Karola Starego, a do zaprezentowania podczas zlotu wybrano układ ćwiczeń wyróżniony pierwszym miejscem⁴². Przygotowano również boisko do ćwiczeń, o wymiarach 28 x 24 m, mieszczące się za budynkiem rzeszowskiego „Sokoła”. W pawilonie ślizgawkowym zorganizowano szatnie dla ćwiczących. Nakładem wydziału okręgu rzeszowskiego wydana została piętnastostronicowa broszura zawierająca informacje dotyczące zakwaterowania, szczegółowy program oraz informacje organizacyjne dotyczące poszczególnych punktów programu⁴³.

Uczestnicy zlotu przybyli do Rzeszowa już 28 czerwca. Następnego dnia o godzinie 6 rano rozpoczęła się próba ćwiczeń zlotowych i musztra, którą zakończono o 9:45. Pół godziny później oficjalnie rozpoczęto zlot uroczystym pochodem ulicami miasta. Uczestnicy pochodu w liczbie 110 podzieleni zostali na dwie drużyny (bez podziału na gniazda). Pierwszą drużynę prowadził ze sztandarem „Sokoła” rzeszowskiego Wojciech Książek, a drugą ze sztandarem łańcuckim Jan Adamski z Krosna. Na czele pochodu szli prezes okręgu rzeszowskiego Tadeusz Stanisław, naczelnik okręgu Karol Stary i przyboczny Antoni Mezera. Przy akompaniamencie muzyki granej przez orkiestrę z Łańcuta pochód wyruszył spod gmachu sokolni do kościoła farnego. Następnie odprawiona została msza, podczas której grała orkiestra z Łańcuta i śpiewał chór rzeszowskiego „Sokoła”. W czasie mszy do kościoła weszli tylko prezesi i chorążowie ze sztandarami, a pozostali uczestnicy ustawili się na placu kościelnym. Po mszy wszyscy zebrani przeszli ulicami Matejki, Sandomierską, Sobieskiego i Gałęzowskiego do pomnika Adama Mickiewicza, gdzie uczestnicy zlotu oddali cześć

⁴⁰ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1897*, Rzeszów 1898, s. 3-4.

⁴¹ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1899*, Rzeszów 1900, s. 6.

⁴² „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1899, nr 9, s. 90.

⁴³ *Rozkazy i wskazówki na I zlot sokolów III Okręgu w dniu 29 czerwca 1900 roku w Rzeszowie*. Rzeszów 1900.

wieszczowi. Następnie przemaszerowano Rynkiem do pomnika Tadeusza Kościuszki, gdzie prezes Tadeusz Stanisz w asyście prezesów poszczególnych gniazd złożył wieniec. Pochód zatrzymał się również przed ratuszem, gdzie uczestnicy zostali przywitani przez radę miejską z burmistrzem Jabłońskim na czele. Stamtąd przemaszerowano ulicą Kościuszki do gmachu sokolni. O godzinie 11:30 na boisku zlotowym odbyły się oficjalne przemówienia, które wygłosili kolejno: ksiądz proboszcz Stanisław Gryziecki, prezes Tadeusz Stanisz i burmistrz Rzeszowa Stanisław Jabłoński. Na zakończenie tej części chór sokoli z Rzeszowa odśpiewał „Hymn Sokolów” (kantatę Mieczysława Sołtysa). Akompaniowała mu ponownie orkiestra z Łańcuta. O godzinie 16 rozpoczęły się ćwiczenia zlotowe, których pierwszym punktem były zabawy dzieci w wieku 6 - 13 lat. W występie przygotowanym i prowadzonym przez Wojciecha Książka i Karola Starego wzięło udział 66 uczennic, które prezentowały grę w piłkę, zabawę „pytką sąsiada”, zabawę „kot i mysz” oraz „trzeciaka”. Ich występ zakończył przemarsz korowodami z akompaniamentem muzyki. Kolejnym punktem programu był występ 60 uczniów szkoły wydziałowej. Pod okiem Wojciecha Książka wykonali oni marsze i korowody oraz ćwiczenia wolne. O godzinie 17:45 rozpoczęły się publiczne ćwiczenia sokole z udziałem 76 druhów, w tym 24 z Rzeszowa. Uczestnicy ćwiczeń reprezentowali ponadto gniazda sokole z Jasła, Krosna, Łańcuta, Przeworska i Ropczyc. Kolejno wykonywano przemarsze korowodami, ćwiczenia wolne, ćwiczenia w zastępach (głównie piramidy i igrzyska, czyli ćwiczenia dwójkowe), ćwiczenia laskami żelaznymi, ćwiczenia w zastępach na przyrządach. W ramach ćwiczeń na przyrządach ćwiczący na drążku, poręczach, koniu, koźle i stole, ale także skakano wzwyż i podnoszono ciężary. Kolejnym punktem programu ćwiczeń były piramidy na wysokich drabinach wykonane przez 21 druhów. Układ piramid autorstwa Karola Starego składał się z pięciu obrazów. Na zakończenie ćwiczeń odbył się rej kolarski (rodzaj jazdy pokazowej) w wykonaniu 12 druhów. Jazdę pokazową kolarzy zaplanował i prowadził Wojciech Książek. O godzinie 19 dla wszystkich uczestników zlotu rozpoczęła się zabawa w ogrodzie. Dla zaproszonych gości przygotowano spotkanie w sali gmachu „Sokoła”. Pierwszy w Rzeszowie zlot uznano za bardzo udany. Oceniano go nawet w „Przeglądzie Gimnastycznym »Sokół«”, jako „sukces moralny dla idei sokolej w okręgu rzeszowskim”. Jedyнным powodem do niezadowolenia organizatorów był skromny udział publiczności w popołudniowej części zlotów. Liczono bowiem na sprzedaż biletów co pozwoliłoby choć w części odzyskać poniesione wydatki. Tymczasem, jak pisano: „publiczność w małej części zajęła trybuny. Część jej wolała obrać gratisowe miejsca w sąsiednich ogrodach, skąd tak dobrze widziała, jak z trybun”⁴⁴.

Drugi zlot okręgu rzeszowskiego odbył się 9 czerwca 1901 r. w Krośnie. Podczas jednodniowego zlotu w godzinach porannych odbyła się msza i uroczyste poświęcenie nowo wybudowanego gmachu krośnieńskiej sokolni. Po południu, na boisku o wymiarach 16 x 24 m, usytuowanym obok budynku „Sokoła”, odbyły się ćwiczenia zlotowe. Składały się na nie: ćwiczenia dziewcząt w wieku 8 – 10 lat, musztra pojedynczych plutonów, rej kolarzy, ćwiczenia wolne wykonane przez 80 druhów, ćwiczenia w zastępach bez przyrządów (głównie zapasy i mocowania), ćwiczenia maczugami i ćwiczenia w zastępach na przyrządach. Popis zakończono piramidami wykonywanymi na drabinach wysokich i niskich oraz piramidami wolnymi⁴⁵. Uczestniczyło w nich 36 druhów z Rzeszowa, którzy

⁴⁴ *I zlot III okręgu. „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1900 nr 6, s. 48; Zob. także: Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1900, Rzeszów 1901, s. 13-17.*

⁴⁵ *Zlot III okręgu odbyty w Krośnie 9 czerwca b.r. „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1901 nr 8, s. 61 i nr 9, s. 70; Zob. także: Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1900, Rzeszów 1901, s. 18-19.*

wykonywali musztrę, ćwiczenia wolne, ćwiczenia na drążku, ćwiczenia maczugami oraz piramidy na koniu⁴⁶.

Kolejny zlot okręgu rzeszowskiego zorganizowano 29 czerwca 1902 r. w Gorlicach. Udział w III zlocie wzięli przedstawiciele sześciu (z dziesięciu istniejących) gniazd sokolich III okręgu. W uroczystym przemarszu rozpoczynającym zlot uczestniczyło 113 druhów, w tym 32 z Rzeszowa. W pochodzie maszerowały dwie drużyny, a jedną z nich prowadził rzeszowianin Franciszek Stein. Uczestnicy zlotu przeszli do kościoła, gdzie odprawiono mszę, a następnie pod budynek ratusza, gdzie okolicznościowe przemówienia wygłosili ówczesny prezes okręgu (Tadeusz Stanisz) i burmistrz Gorlic. Przemarsz zakończono powrotem na boisko zlotowe, które mieściło się w parku sokolim. Przedpołudniową część zlotu zakończyło przyjęcie zorganizowane w sali miejscowej sokolni. W drugiej części zlotu odbywały się ćwiczenia zlotowe. Rozpoczęły się one zawodami zastępów w ćwiczeniach na przyrządach (drążku, poręczach i koniu wszerz) oraz ćwiczeniami wolnymi z udziałem 71 druhów, w tym 15 z Rzeszowa. W dalszej części wystąpiła 16 osobowa grupa uczennic gorlickiego „Sokoła” w pokazie pochodu i ćwiczeń wolnych, 48 osobowa grupa chłopców w pokazie pochodu i ćwiczeń laskami oraz grupa 42 druhów ćwiczących na przyrządach. Kolejnym punktem programu zlotowego były zawody indywidualne, na które złożyła się rywalizacja w biegu, podnoszeniu ciężarów i ćwiczeniach na drążku. Po zawodach zaprezentowano jeszcze piramidy w kole, zawody kolarzy i ćwiczenia lancami. Zlot zakończono zabawą w „Sokole”⁴⁷. Na zlocie tym okazale zaprezentowali się przedstawiciele rzeszowskiego gniazda. Wszyscy uczestnicy wzięli czynny udział w ćwiczeniach zlotowych. Kilku z nich rywalizowało w zawodach z dobrym efektem. Za ćwiczenia na drążku nagrodzeni zostali kolejno Stefan Czapliński, Edmund Dressler, Franciszek Stein, Stanisław Kublin i Stanisław Tarnawski. Ponadto Henryk Krysakowski zdobył nagrodę w biegu, zaś Stanisław Krukowski w podnoszeniu ciężarów⁴⁸.

Następnym zlotem okręgu III miał być planowany na czerwiec 1906 r. zlot w Łańcucie⁴⁹. Do jego organizacji ostatecznie nie doszło, prawdopodobnie z powodu kłopotów finansowych. W październiku 1906 r. podjęto decyzję o zmianie miejsca i terminu zlotu. Postanowiono zorganizować go w Rzeszowie wykorzystując okazję obchodów 20-lecia miejscowego gniazda „Sokoła”. Ostatecznie zlot odbył się 2 czerwca 1907 r. W okresie poprzedzającym to wydarzenie wydział rzeszowskiego „Sokoła” przypominał o statutowym obowiązku aktywnego uczestnictwa w zlotach wszystkich gniazd należących do okręgu i wzywał swoich członków do rzetelnej i odpowiedzialnej pracy na niwie kultury fizycznej, zwłaszcza w sferze przygotowań zlotowych⁵⁰. Udział w zlocie wzięli przedstawiciele 15 gniazd sokolich okręgu rzeszowskiego, na 18 wówczas działających. Za stronę techniczną odpowiedzialny był Karol Stary. Zlot rozpoczęto od rozegrania zawodów, podczas których rywalizowano w skoku w dal, skoku wzwyż, rzucie 10-kilogramowym kamieniem i rzucie oszczepem. W dalszej części odbyto próbę ćwiczeń zlotowych i musztrę. Uroczysty pochód zlotowy (z udziałem 292 druhów) przemarszerował ulicami miasta na mszę do kościoła farnego. Następnie pochód przeszedł na Rynek, gdzie złożono wieniec pod pomnikiem T. Kościuszki, a przed ratuszem wysłuchano przemówień wygłoszonych przez burmistrza Rzeszowa Stanisława Jabłońskiego i ówczesnego prezesa III okręgu Karola Mokrzyckiego.

⁴⁶ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1901*, Rzeszów 1902, s. 12.

⁴⁷ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1902, nr 11, s. 83-84.

⁴⁸ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1902*, Rzeszów 1903, s. 8.

⁴⁹ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1904, nr 11, s. 87.

⁵⁰ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1906*, Rzeszów 1907, s. 12.

Stamtąd przemaszerowano pod pomnik A. Mickiewicza, gdzie złożono kolejny wieniec. Po powrocie na boisko zlotowe, (tym razem usytuowane w parku miejskim przy dzisiejszej ul. Dąbrowskiego), przystąpiono do ćwiczeń zlotowych. Złożyły się na nie ćwiczenia wolne, ćwiczenia w 18 zastępach, budowa piramid wolnych i na drabinach, ćwiczenia palcatami, pokaz jazdy na rowerach i ćwiczenia lancami. Autorem układu ćwiczeń wolnych i ćwiczeń palcatami był Karol Stary. Zlot zakończono wieczornicą w sali sokolni⁵¹. Rzeszowski gniazdo było reprezentowane w pochodzie przez 45 umundurowanych druhów. Jednak w ćwiczeniach zlotowych uczestniczyło tylko 26 z nich, wykonując ćwiczenia wolne, na przyrządach i palcatami⁵².

Również w czerwcu 1907 r. przedstawiciele rzeszowskiego gniazda uczestniczyli w zlocie innego okręgu. Jubileuszowy zlot Sokoła - Macierzy i połączone z nim zawody odbyły się we Lwowie w dniach 29-30 czerwca⁵³. Z Rzeszowa do Lwowa wyjechało 25 druhów, z czego 18 wzięło udział w ćwiczeniach zlotowych. Ćwiczenia wykonywane według scenariusza Karola Starego spotkały się z uznaniem i zostały nagrodzone dyplomem honorowym za ćwiczenia palcatami i III nagrodą za ćwiczenia wolne⁵⁴. Wśród rzeszowskich druhów biorących udział w zawodach srebrny medal zdobył Karol Stary, zaś medale brązowe Stanisław Krukowski i Stanisław Żmuda. Dyplomy uczestnictwa otrzymali również Wacław Czaczka (skok w dal), Stanisław Krukowski (rzut oszczepem) i Walerian Czykiel (skok wzwyż)⁵⁵.

Kolejny zlot okręgowy, który miał odbyć się w 1909 r. na wniosek Karola Starego zastąpiono zawodami okręgowymi. Przeprowadzono je 4 lipca w Łańcucie w sali gimnastycznej, parku sokolim i na tzw. starym placu ćwiczeń⁵⁶. Oficjalnie więc V zlot sokołów III okręgu odbył się dopiero 8 października 1911 r. Był on zarazem uroczystym obchodem 25-lecia powstania rzeszowskiego gniazda „Sokoła”. Uczestnicy jubileuszowego zlotu przybyli do Rzeszowa 7 października wieczorem. W sali „Sokoła” przygotowano dla nich bal z częścią artystyczną. Następnego dnia o godz. 10 rozpoczął się uroczysty pochód z udziałem 240 umundurowanych sokołów z gniazd należących do III okręgu oraz delegacje innych gniazd. Oprócz sokołów w pochodzie szła m. in. młodzież rzeszowskich szkół męskich i żeńskich, liczni przedstawiciele Straży Pożarnej, członkowie Kółek Rolniczych, Towarzystw „Przyjaźń” i „Gwiazda”. Przemarsz odbył się ulicą Sokoła i 3-go Maja do kościoła Pijarów, gdzie odprawione zostało uroczyste nabożeństwo. Po nim pochód przemaszerował pod pomnik T. Kościuszki na Rynku, pod którym złożono wieniec laurowy. Następnie pochód wrócił przed gmach sokolni. Tam odbyły się przemówienia, wygłoszone kolejno przez prezesa rzeszowskiego gniazda Romana Krogulskiego, sekretarza Związku sokolego Stanisława Biegę i prezesa III okręgu Karola Mokrzyckiego. Następnie w budynku dokonano poświęcenia i odsłonięcia tablicy pamiątkowej. Tablicę z różowego marmuru według projektu Królikowskiego wykonano w pracowni kamieniarsko-rzeźbiarskiej Mitasińskiego. Umieszczono na niej napis następującej treści: „Na pamiątkę 25 letniego istnienia Polsk. Tow. Gimnast. „Sokół” w Rzeszowie. 1886 – 1911. Członkowie Tow.” Po wspólnym obiedzie rozpoczęto ćwiczenia zlotowe. W pierwszej części znalazły się ćwiczenia uczennic i uczniów rzeszowskich szkół. Jako pierwsze ćwiczenia chorągiewkami wykonały

⁵¹ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1907, nr 7, s. 74 i 1908, nr 9, s. 73.

⁵² *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1907*, Rzeszów 1908, s. 12.

⁵³ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1907, nr 6, s. 46-47.

⁵⁴ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1907*, Rzeszów 1908, s. 12.

⁵⁵ *Dwudziestopięcioletni jubileusz rzeszowskiego Sokoła*, „Głos Rzeszowski” 25 czerwca 1911, nr 26, s. 1.

⁵⁶ F. Stein, *Pamięci 25-lecia „Sokoła” Rzeszowskiego* [w:] *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1910*, Rzeszów 1911, s. 27.

uczennice szkoły wydziałowej pod kierunkiem Karola Starego. Następnie uczniowie I Gimnazjum pod kierunkiem Juliana Woźńskiego zaprezentowali ćwiczenia laskami, a uczniowie szkół ludowych i wydziałowych pod kierunkiem Wojciecha Książka ćwiczenia wolne. W drugiej części prezentowano ćwiczenia członkiń i członków towarzystw sokolich. Ćwiczenia obręczami zaprezentowała grupa 80 kobiet, a mężczyźni wykonali musztrę, ćwiczenia karabinami i piramidy⁵⁷. Ćwiczenia na boisku „Sokoła” zgromadziły ok. 200 osobową publiczność. Dzięki temu pieniądze uzyskane ze sprzedaży biletów pozwoliły rzeszowskiemu gniazdu odzyskać część nakładów poniesionych na organizację zlotu⁵⁸.

Rzeszowscy druhowie uczestniczyli też w okręgowych zlotach doraźnych. Tego typu zloty, nazywane też mobilizacyjnymi, na poziomie okręgów organizowano od 1906 r. Od powszechnych zlotów odróżniało je to, że nie były wcześniej zapowiadane, nie były poprzedzane wcześniejszymi przygotowaniem i miały się odbywać jak najtańszym kosztem⁵⁹. Podając za A. Mirkiewicza pierwszy tego typu zlot w III okręgu planowano odbyć w Rzeszowie. Ostatecznie przeprowadzono go 7 czerwca 1908 r. w Tarnobrzegu, łącząc z uroczystością poświęcenia sztandaru tamtejszego gniazda sokolego. Uchwałę w sprawie jego organizacji podjęto 6 dni wcześniej, co dobitnie oddaje specyfikę zlotów doraźnych⁶⁰. W I doraźnym zlocie III okręgu wzięło udział 207 przedstawicieli 15 gniazd sokolich. Program zlotu obejmował ćwiczenia próbne, mszę polową, uroczyste poświęcenie sztandaru, okolicznościowe przemówienia i przemarsz uczestników zlotu pod pomnik Bartosza Głowackiego. W części popołudniowej przeprowadzono ćwiczenia publiczne w wykonaniu 122 ćwiczących, w czasie których wykonano 5 obrazów ćwiczeń wolnych. Planowano również ćwiczenia z lancami, jednak zostały one odwołane ze względu na ulewny deszcz. Zlot tradycyjnie zakończono wspólną zabawą. Rzeszowscy sokoli reprezentowani byli na tym zlocie przez 21 umundurowanych druhów uczestniczących w pochodzie. W ćwiczeniach zlotowych wzięło udział 14 z nich⁶¹.

II zlot doraźny III okręgu zorganizowano w Rzeszowie 15 września 1912 r. Zgromadził on 217 druhów i 64 skautów. Na program zlotu złożyły się ćwiczenia polowe, zakładanie obozu, obiad, pogadanka obozowa i zajęcia z musztry. Gniazdo rzeszowskie reprezentowane było przez 55 uczestników⁶². Druhowie z Rzeszowa wykonali pod komendą Jana Kowalskiego marsz z Rzeszowa do Boguchwały, a z Boguchwały marsz „zabezpieczony” w lasy na przedmieściu czudeckim, aby spotkać się z drużyną maszerującą z Czudca na Niechobrz i Boguchwałę. Druga część druhów i skautów pod komendą Juliana Woźńskiego maszerowała przez Zwiężycę, Raclawówkę i Niechobrz aby spotkać druhów maszerujących z Trzciany do Boguchwały⁶³.

Ostatnim przed wybuchem wojny zlotem w okręgu rzeszowskim był III zlot doraźny III okręgu połączony z ćwiczeniami polowymi, który odbył się w dniach 6 – 8 września 1913 r. w Rzeszowie. Miejscowe gniazdo było reprezentowane przez Stałą Drużynę Sokolą liczącą 36 druhów, która pełniła w czasie zlotu wartę oraz służbę medyczną i patrolową. W nocnych ćwiczeniach polowych wzięło czynny udział 13 rzeszowskich druhów. Zlot ten połączony

⁵⁷ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1911*, Rzeszów 1912, s. 5-9.

⁵⁸ *Jubileusz rzeszowskiego „Sokoła”* „Głos Rzeszowski” 15.X.1911, nr 42, s. 1-2 i „Głos Rzeszowski” 26.V.1912, nr 22, s. 3.

⁵⁹ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1908, nr 9, s. 72.

⁶⁰ A. Mirkiewicz, *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w okręgu rzeszowskim w latach 1895 – 1939*, maszynopis pracy doktorskiej, Rzeszów 2003, s. 172.

⁶¹ *Sprawozdanie Wydziału Okręgu III Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Rzeszowie za rok 1908*, Rzeszów 1909, s. 10-12.

⁶² „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1912, nr 10, s. 1.

⁶³ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1912*, Rzeszów 1913, s. 9.

został z uroczystym odsłonięciem tablicy upamiętniającej pobyt Marcina „Lelewela” Borelowskiego w Rzeszowie. Tablica wmurowana w zewnętrzną ścianę rzeszowskiej sokolni⁶⁴, ufundowana została przez rzeszowskich rzemieślników, którzy pragnęli w ten sposób przypomnieć, że Marcin Borelowski spędził w Rzeszowie trzy lata (1858 – 1861), prowadząc warsztat blacharski. W uroczystościach wzięło udział 53 druhow z rzeszowskiego „Sokoła”⁶⁵.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zmienił się zakres terytorialny okręgów sokolich. Ze względu na wysokie koszty organizacji zlotów sokolich popularne przed I wojną światową zloty okręgowe organizowano coraz rzadziej. Ich miejsce zajmowały stopniowo zloty dzielnicowe, z udziałem przedstawicieli gniazd z kilku okręgów.

Członkowie rzeszowskiego gniazda „Sokoła” w latach 1919-1939 uczestniczyli w kilku zlotach. Wydarzenia te nie były już tak nagłaśniane, jak zloty przed 1913 r., gdyż działalność rzeszowskiego gniazda początkowo niemal „zamarła”, a dopiero po 1924 r. stopniowo zaczynała się odradzać. Dostępne źródła historyczne dostarczają bardzo okrojonych informacji. Brak sprawozdań z działalności rzeszowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” z okresu dwudziestolecia międzywojennego znacznie utrudnia odtworzenie wydarzeń zlotowych.

Pierwszym w okresie międzywojennym zlotem, w którym uczestniczyli rzeszowscy druhowie, był zlot w Zakopanem. Zorganizowano go 29 czerwca 1924 r. jako zlot sokołów I okręgu dzielnicy krakowskiej. Udział w zlocie wzięło 1265 osób w tym 250 druhen i 120 dziewcząt. Atrakcją przygotowaną przez organizatorów tego zlotu były wycieczki turystyczne w Tatry zorganizowane (w kolejnych dniach po oficjalnym zlocie) pod kierunkiem przewodników górskich z zakopiańskiego gniazda „Sokoła”. Dla uczestników zlotu przygotowano propozycje wycieczek o różnym stopniu trudności i w zależności od zainteresowania o różnym czasie trwania. Przewidziano wycieczki jedno, dwu lub trzy dniowe. Stanowiły one integralną część programu zlotu⁶⁶. Rzeszowskie gniazdo reprezentowane było na tym zlocie przez 15 druhow. Przewodniczył im naczelnik Julian Szpunar. Wszyscy brali udział w zlotowych ćwiczeniach wolnych. Ponieważ koszty przejazdu i pobytu druhowie musieli pokryć z własnych środków, tylko część z nich uczestniczyła w górskich wycieczkach. Pozostali wrócili do Rzeszowa następnego dnia po zlocie⁶⁷.

Po raz kolejny rzeszowscy sokoli uczestniczyli w zlocie rok później. Był to drugi zlot dzielnicy krakowskiej⁶⁸, zorganizowany z okazji 40-lecia istnienia tamtejszego gniazda „Sokoła”. Odbył się on w Krakowie w dniach 31 maja – 1 czerwca 1925 r. W ramach zlotu przeprowadzono zawody sportowe, w których członkowie „Sokoła” z Rzeszowa odnieśli szereg sukcesów. Tadeusz Lubas zwyciężył w walce na bagnety, Karol Grudziński zajął drugie miejsce (pierwsze ex aequo) w strzelaniu z karabinków, a w rzucie granatem oburącz rzeszowianie zajęli trzy pierwsze miejsca. Kolejno byli to: Tadeusz Nitka, Stanisław Prokop i Władysław Kuśmider. W drużynowym biegu szturmowym Rzeszów zajął trzecią lokatę, a w sztafecie kolarskiej pierwszą⁶⁹.

⁶⁴ Obecnie ta sama tablica jest wmurowana w zewnętrzną ścianę jednej z kamienic przy ul. 3-go Maja.

⁶⁵ *Sprawozdanie z czynności Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Rzeszowie za rok 1913*, Rzeszów 1914, s. 15.

⁶⁶ „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1924, nr 6, s. 43.

⁶⁷ „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” 26 czerwiec 1924, nr 26, s. 5 i 4 lipiec 1924, nr 27, s. 4.

⁶⁸ I zlot dzielnicy krakowskiej odbył się w dniach 30 czerwiec – 1 lipiec 1923 r. w Cieszynie. Członkowie „Sokoła” z Rzeszowa nie brali w nim udziału.

⁶⁹ „Ziemia Rzeszowska i Jarosławska” 5 czerwiec 1925, nr 23, s. 4-5; Zob. też „Przewodnik Gimnastyczny »Sokół«” 1925, Nr 7-8, s. 167

Zlotem, na którym również swoją obecność zaznaczyli rzeszowscy druhowie był II zlot dzielnicy małopolskiej zorganizowany w dniach 4-6 czerwca 1927 r. we Lwowie⁷⁰. Była to impreza jubileuszowa zorganizowana dla uczczenia 60-lecia lwowskiego gniazda „Sokoła”. W tym samym czasie we Lwowie odbywała się pierwsza ogólnopolska wystawa sportowa⁷¹. Rzeszowskie gniazdo było na nim reprezentowane przez 66 członków Towarzystwa, z tego 60 wzięło udział w ćwiczeniach zlotowych. W grupie rzeszowskich sokołów były 22 kobiety⁷².

Podobnie jak w okresie poprzedzającym pierwszą wojnę światową w omawianym okresie organizowano doraźne zloty sokole. Członkowie rzeszowskiego gniazda brali udział prawdopodobnie w trzech tego typu zlotach. Pierwszym z nich był doraźny zlot VII okręgu dzielnicy krakowskiej, który odbył się 14 sierpnia 1927 r. w Głogowie. Wzięło w nim udział 56 rzeszowskich sokołów, wszyscy uczestniczący w ćwiczeniach zlotowych⁷³. Drugim tego typu zlotem był doraźny zlot sokołów dzielnicy krakowskiej zorganizowany w Rzeszowie w dniach 30 czerwca i 1 lipca 1928 r. Miejscem tego zlotu po raz pierwszy było boisko KS Resovia. Boisko zlokalizowane przy sokolni nie nadawało się do organizacji zlotu, ponieważ nie zostało jeszcze odbudowane po zniszczeniach wojennych. Pierwszego dnia zlotu odbyły się zawody sportowe. Wieczorem zorganizowano uroczyste spotkanie w sali „Sokoła”, podczas którego wystąpiła sekcja teatralna „Reduta” i orkiestra 17 pp. Drugi dzień zlotu rozpoczął o godz. 9 uroczysty pochód z boiska Resovii do kościoła farnego, gdzie odprawiono nabożeństwo. O godz. 10:30 uczestnicy zlotu przemaszerowali na Rynek, gdzie tradycyjnie złożyli wieniec pod pomnikiem T. Kościuszki i wysłuchali okolicznościowych przemówień. Pochód kontynuowano ulicami Kościuszki, 3-go Maja i Jagiellońską pod kościół pijarowski. Tam złożono wieniec na płycie Nieznanego Żołnierza i minutą ciszy oddano hołd poległym. Dalej pochód przeszedł ulicami Podzamcze, Zamkową i 3-go Maja, gdzie odbyła się uroczysta defilada, po czym powrócono na boisko Resovii⁷⁴. Po obiedzie od godz. 16 odbywały się ćwiczenia zlotowe, na które złożyły się: gra w piłkę latającą (z udziałem 2 drużyn żeńskich i 2 męskich), ćwiczenia laskami, ćwiczenia lancami, budowanie piramid, ćwiczenia wolne druchen i ćwiczenia wolne druhów. W trakcie zlotu rozegrano też zawody w biegu przelajowym na dystansie 5 km. W grupie 15 startujących, zwyciężył Miękis - przedstawiciel rzeszowskiego gniazda. Uroczyste zakończenie odbyło się wieczorem⁷⁵. Prawdopodobnie trzecim zlotem doraźnym, w którym uczestniczyli przedstawiciele rzeszowskiego „Sokoła” był odbyty w 1930 r. zlot VII okręgu w Sokołowie Małopolskim. Dostępne źródła historyczne nie pozwalają jednak potwierdzić tego faktu. Na informację o udziale w takim zlocie rzeszowskich drużyn męskiej i żeńskiej natrafiono jedynie w pracy magisterskiej, pisanej w 1991 r. pod kierunkiem prof. K. Toporowicza. Autor tej pracy powoływał się na informacje prasowe, nie podając jednak dokładnego źródła.

Po kilku latach aktywnej pracy rzeszowskie gniazdo „Sokoła” ponownie popadło w apatię. W związku z koniecznością spłacania długów zaciągniętych na poczet remontu miejscowej sokolni, aktywność rzeszowskiego gniazda w zasadzie ograniczała się do odpłatnego wynajmowania budynku na potrzeby wydarzeń kulturalnych i społecznych licznym organizacjom. O spadku zainteresowania działalnością „Sokoła” w Rzeszowie najlepiej świadczą liczby ok. 30 druhów obecnych na walnych zgromadzeniach w latach 1935 i 1936.

⁷⁰ I zlot dzielnicy małopolskiej odbył się w dniach 23 – 25 czerwiec 1922 r. we Lwowie.

⁷¹ „Głos Polski” 1927, nr 1, s. 14- 15.

⁷² „Gazeta Rzeszowska” 1 lipiec 1928, nr 19, s. 3.

⁷³ „Gazeta Rzeszowska” 1 lipiec 1928, nr 19, s. 3.

⁷⁴ *Zlot Sokoła dzielnicy krakowskiej*, „Gazeta Rzeszowska” 8 lipca 1928, nr 20, s. 2; „Gazeta Rzeszowska” 24 czerwca 1928, nr 18, s. 1-2; „Ziemia Rzeszowska” 29 czerwca 1928, nr 26, s. 1.

⁷⁵ *Doraźny zlot sokolstwa w Rzeszowie*, „Ziemia Rzeszowska” 6 lipca 1928, nr 27, s. 1.

Wyraźne ożywienie nastąpiło jeszcze w ostatnich latach przed wybuchem II wojny światowej. Od 1937 r. wznowiono regularne ćwiczenia i na nowo organizowano pokazy gimnastyczne. Wykonana praca przełożyła się na ponowne zainteresowanie udziałem w zlotach sokolich. Ostatni raz przed wybuchem II wojny światowej przedstawiciele rzeszowskiego „Sokoła” uczestniczyli w trzecim zlocie dzielnicy małopolskiej. Zlot ten odbył się 29 maja 1939 r. we Lwowie. W uroczystym pochodzie uczestniczyło 6866 osób w tym 80 osobowy oddział konny. W programie ćwiczeń zlotowych znalazły się: ćwiczenia wolne druhów (1010 ćwiczących), ćwiczenia wolne druhen (1100), ćwiczenia karabinami (140), ćwiczenia młodzieży męskiej lancami (253), ćwiczenia młodzieży żeńskiej wiankami (158), ćwiczenia dzielnicy krakowskiej (145), ćwiczenia na przyrządach (16 osób w dwóch zastępach) i piramidy nazwane ćwiczeniami „przemyskiej piątki” (w wykonaniu 25 druhów)⁷⁶. Rzeszowski oddział złożony z 38 druhiń i druhów wyruszył na zlot do Lwowa 28 maja, pod komendą Władysława Wallera. Po przybyciu na miejsce rzeszowianie zwiedzili miasto. Tego samego dnia w godzinach popołudniowych odbyły się ćwiczenia zlotowe, w których udział wzięło 12 druhen i 9 druhów z Rzeszowa. Następnego dnia cała drużyna kompletnie umundurowana wzięła udział w uroczystej defiladzie. Jak pisała rzeszowska prasa: „nasza drużyna robiła dodatnie wrażenie”. Pieniądze na pokrycie kosztów zlotowych uzyskano z imprez urządzanych przez aktywnych członków towarzystwa⁷⁷.

Podsumowując można stwierdzić, że aktywność członków rzeszowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w zlotach okręgowych i dzielnicowych była odzwierciedleniem popularności idei sokolej w Rzeszowie. W pierwszym omawianym okresie do 1913 r. mieszkańcy miasta byli świadkami i uczestnikami aż w pięciu sokolich zlotów okręgowych. Kolejno odbywały się one w latach 1900, 1907, 1911, 1912, 1913. W dwudziestoleciu międzywojennym Rzeszów był gospodarzem tylko jednego zlotu dzielnicowego w 1928 r. Pod względem liczby osób biorących udział w zlotach okręgowych i dzielnicowych można zauważyć, że grupę rzeszowskich Sokolów tworzyło zwykle od 30 do 50 osób. Zlotem w którym uczestniczyła najliczniejsza grupa (66 osób) z Rzeszowa był zlot we Lwowie organizowany w 1927 r.

⁷⁶ *Sprawozdanie z III zlotu dzielnicy małopolskiej odbytego we Lwowie 29 maja 1939 roku „Sokół Małopolski”* 1939, nr 6, s. 49-50.; Zob. też „Sokół Małopolski” 1939, nr 5, s. 40.

⁷⁷ „Przegląd Rzeszowski” 4 czerwiec 1939, nr 9, s. 4.